

MONDIALE BELANGEN IN DE GLOBAL ARCTIC

De term *Global Arctic* wordt steeds meer gebruikt om de mondiale impact van klimaat- en milieuveranderingen in het noordpoolgebied te benadrukken. Dit artikel bestudeert de betekenis van dit mondiale perspectief, de geopolitieke gevolgen en de rol van Nederland en België in de Arctische regio.

In juni 2023 had ik het geluk te kunnen deelnemen aan een intensieve summer school in Spitsbergen georganiseerd door *The Norwegian Scientific Academy for Polar Research*. Om interdisciplinair poolonderzoek en internationale samenwerking te stimuleren, werden 9 docenten en 18 studenten uit 14 verschillende landen bijeen gebracht om zich samen te verdiepen in het Arctische gebied. Samen behandelden we de ecologische, geopolitieke en sociaaleconomische uitdagingen van de pijlsnel veranderende noordpoolregio. Daarbij werd het Arctische gebied niet als geïsoleerde entiteit gezien, maar namen we een *Global Arctic* perspectief. In dit artikel ga ik dieper in op deze term, die steeds meer terrein wint in hedendaagse debatten over hoe de poolgebieden en de rest van de wereld met elkaar verbonden zijn. Ook Nederland en België blijven daarin niet buitenspel staan.

De *Global Arctic* als denkwijze

Het doel van de term *Global Arctic* is de groeiende interconnectiviteit tussen het noordpoolgebied en de rest van de wereld te benadrukken. Veranderingen in dit afgelegen gebied kunnen immers een brede en diepgaande impact hebben die zich uitstrekt over nationale grenzen en continenten heen. Dat globale aspect

geldt in beide richtingen: gebeurtenissen in andere delen van de wereld hebben een sterke invloed op de noordpool, maar wat in het noordpoolgebied gebeurt heeft ook wereldwijde gevolgen. Die wereldwijde invloed is niets nieuws. Walvisvangst, exploratie, kolonialisme, industrialisatie, militarisering en vervuiling zijn allemaal globale fenomenen die de noordpoolregio al eeuwenlang beïnvloeden.

Vandaag de dag heeft de noordpoolregio te maken met enorme klimaatveranderingen, klimaatopwarming gaat er namelijk een stuk sneller dan het wereldgemiddelde. Dat fenomeen heet polaire amplificatie, een zichzelf versterkend opwarmproces: hoe meer ijs en sneeuw er smelt, hoe meer warmte er vastgehouden wordt door de donkerdere oppervlakten. Die klimaatverandering transformeert de noordpoolregio in een ongezien tempo, hetgeen nieuwe mogelijkheden biedt voor scheepvaart, visserij, toerisme, exploitatie van natuurlijke hulpbronnen en commerciële ontwikkeling. Zo zorgt minder zee-ijs voor nieuwe scheepvaartroutes, komen bepaalde vissoorten voor in nieuwe gebieden en wordt het noordpoolgebied toegankelijker voor, onder andere, toerisme. Het zal mondiale weerpatronen veranderen en dus gevolgen hebben voor de landbouw en levensomstandigheden

ver van de noordpool. Dit alles zorgt ervoor dat de noordpool steeds meer wordt opgenomen in wereldwijde netwerken van handel, veiligheid, wetenschap, toerisme en geopolitiek en lang niet meer zo perifeer is als voorheen.

Geopolitieke gevolgen

Traditioneel zijn de Arctische staten de landen die grondgebied boven de noordpoolcirkel hebben. Dit zijn Noorwegen, Zweden, Finland, IJsland, Denemarken met Groenland, Rusland, de Verenigde Staten en Canada. Dit zijn tevens ook de acht leden van de Arctische Raad, de intergouvernementele organisatie voor samenwerking en coördinatie rond het noordpoolgebied. Daarnaast bestaat de Arctische raad uit permanente deelnemers en waarnemers. De permanente deelnemers zijn organisaties die inheemse bevolkingen vertegenwoordigen, zij nemen deel aan bijeenkomsten maar hebben geen beslissingsrecht. Andere landen kunnen een officieel verzoek indienen om de waarnemersstatus te verwerven. De leden van de Arctische Raad beslissen dan op basis van criteria als de erkenning van de soevereiniteit van de Arctische staten en aantoonbare belangen bij Arctische aangelegenheden. Waarnemers, waaronder Nederland, hebben beperkte deelnamemogelijkheden en geen stemrecht.

De Arctische staten lijken zich in toenemende mate in te spannen om hun binnenlandse belangen veilig te stellen. Tegelijkertijd wordt de erkenning van de *Global Arctic*-term door veel niet-Arctische landen steeds meer gezien als de rechtvaardiging om zich te mengen in het reilen en zeilen van de noordpoolregio. Het huidige bestuurlijke systeem, waarbij grondgebied boven de poolcirkel als voorwaarde wordt gesteld, wordt erdoor ter discussie gesteld. Hoe meer het *Global Arctic*-principe wordt toegepast, hoe groter de kans dat niet-Arctische landen een grotere aanwezigheid in het arctische gebied zullen rechtvaardigen op basis van de eerder genoemde mondiale polaire belangen. Zo is er al een sterk verhoogde aandacht van veel niet-Arctische landen, zoals Groot-Brittannië, China, Japan en Zuid-Korea. Die aandacht geldt zeker voor belangen die betrekking hebben op mondiale kwesties zoals internationaal recht, handel en het beheer van hulpbronnen. Toenemende spanningen en militaire aanwezigheid dragen verder bij aan een onzekere toekomst in het noordpoolgebied. Zo zorgt de Russisch-Oekraïense oorlog bijvoorbeeld voor een beperkter functioneren van de Arctische Raad. Dit alles leidt tot verhoogde aandacht voor geopolitieke en strategische kwesties in het noordpoolgebied, ook van landen die geografisch ver weg liggen van die regio.

Rol België, Nederland en de Europese Unie

Steeds meer landen tonen interesse in het verkrijgen van de waarnemersstatus, een bewijs voor de groeiende mondiale interesse in de regio. Nederland behoort tot de eerste groep landen die de waarnemersstatus kreeg in 1998. Daarnaast heeft Nederland zelf ook een wetenschappelijk onderzoeksprogramma gefocust op de poolgebieden genaamd het Nederlands Polair Programma, met een eigen onderzoeksstation in Spitsbergen. Ook in België groeit de interesse in de kansen die het noordpoolgebied kan bieden. Daarnaast wil België ook niet achterblijven op Nederland, wat België verder aanzet tot een actievere polaire houding. Zo wordt er politiek geijverd om een Arctische strategie uit te werken en zich kandidaat te stellen om ook waarnemer te worden. België wil ook polaire onderzoeksprogramma's en partnerschappen verder uitwerken. Dit poolonderzoek was eerder vooral gefocust op Antarctica, maar ook op dit vlak groeit de interesse in het Arctische gebied. Het idee van zowel Nederland als België is dat we er belang bij hebben om te anticiperen op bedreigingen die vanuit het noordpoolgebied kunnen komen in de toekomst, zowel op ecologisch, economisch als op veiligheidsvlak. Het is ook belangrijk om betrokken te zijn in debatten om eigen belangen en opportuniteiten veilig te stellen, zoals discussies over nieuwe transportroutes en het beheer van

energiebronnen.

Daarnaast heeft de Europese Unie als overkoepelend orgaan ook steeds meer interesse in de regio om geografische, politieke en economische redenen, hetgeen ze niet had rond de eeuwenwisseling. De arctische interesse van de Europese Unie is de bron van heel wat controversen in de regio, het lukt de EU ook niet om haar legitimiteit en geloofwaardigheid tegenover alle Arctische staten te bewijzen. Zo diende ze een aanvraag voor de waarnemersstatus in, maar dat kreeg ze tot op heden niet volledig. Canada hield dit tegen omdat ze niet akkoord gaat met het Europese verbod op de jacht op zeehonden, Rusland weigerde wegens de kritiek van de Europese Unie op de annexatie van de Krim in 2014. Toch is de EU sterk en op verschillende vlakken in het gebied aanwezig. Ten eerste zijn Zweden en Finland lid van zowel de Arctische Raad als de EU, wat de EU indirecte aanwezigheid geeft in de Raad. Daarnaast is de EU een belangrijke handelspartner van alle Arctische staten. Dit geeft hun een sterke onderhandelingspositie. Tenslotte heeft de EU internationaal een sterke rol op gebied van onderzoek en internationale regelgeving, hetgeen zich ook laat voelen in de poolgebieden.

Geladen term of opportuniteit?

De milieueffecten op het noordpoolgebied zijn mondiaal en hebben een mondiale reikwijdte. Daarom moet de zoektocht naar kennis ook gebaseerd zijn op wereldwijde samenwerking, dwars door alle wetenschappelijke disciplines, over nationale en politieke grenzen heen. Daar kan de term *Global Arctic* een gemeenschappelijk narratief bieden en zo een inclusiever debat bewerkstelligen dat geografische ligging overstijgt. De focus op de mondiale impact van veranderingen in het noordpoolgebied benadrukt de universele verantwoordelijkheid om actie te ondernemen. Door dat gevoel van betrokkenheid kan samenwerking tussen verschillende landen, regio's en andere belanghebbenden bevorderd worden. Daar tegenover staan ook bezorgdheden gerelateerd aan het gebruik van de term. Door de focus te verleggen naar dit mondiale perspectief, bestaat het risico dat de stem van de lokale bevolking in het gebied en de gevolgen van veranderingen op lokaal niveau overschaduwd worden. Het gebruik van de term kan Arctische staten ook het gevoel geven dat hun soevereiniteit en territoriale claims worden ondermijnd, aangezien de term een soort mondiale jurisdictie aanhaalt. Dit kan spanningen in het gebied verder laten toenemen. Samenvattend is de term *Global Arctic* een krachtig instrument om het globale aspect van uitdagingen in het noordpoolgebied te benadrukken, anderzijds kan het ook leiden tot politieke spanningen en het verlies van lokale perspectieven en stemmen als lokale betrokkenheid niet geborgd wordt. Het is dus belangrijk om de term met zorg te gebruiken in internationale debatten rond het noordpoolgebied.

Literatuurselectie

- Rekvig, G., & Finger, M. (Eds.). (2022). *Global Arctic : an introduction to the multifaceted dynamics of the Arctic*. Springer.
- Sokolíčková, Z. (2023). The paradox of Svalbard. <https://doi.org/10.2307/jj.4418233>
- <https://polar-academy.com/summer-schools/summer-schools-2020-2022/>
- <https://deeply.thenewhumanitarian.org/arctic/community/2016/02/18/what-we-mean-when-we-talk-about-the-global-arctic>
- <https://www.knack.be/nieuws/waarom-de-arctische-ruimte-belgie-niet-koud-mag-laten/>

Mona Fias werkt aan de KU Leuven als academisch onderzoeker en focust daarbij op 'Conservation Geopolitics in borderlands'. In juni 2023 volgde ze een intensieve summer school over the Global Arctic in Spitsbergen. U kan haar contacteren via mona.fias@gmail.com.